

*Interés dels inventaris de béns mobles del segle XVI
per a la història del lèxic català: mots no documentats
i primeres documentacions*

[Interest of 16th century inventories for the history of Catalan lexicon:
undocumented words and first documentations]

JOAQUIM MARTÍ MESTRE

Universitat de València

joaquin.marti@uv.es / ORCID: 0000-0001-8579-3684

RESUM: L'objectiu d'aquest article primerament és valorar l'interés de les relacions de béns per a la història del lèxic català. En segon lloc, recordar la importància dels fons arxivístics inèdits per a la història de la llengua en general, i del lèxic en particular. I precisament, els inventaris, en sentit ampli, a pesar de ser una de les fonts més nombroses i de més llarga pervivència dels nostres arxius, han tingut encara un aprofitament escàs entre els estudiosos del lèxic català. Particularment, en aquest treball volem exemplificar el valor lingüístic d'aquests documents notariais a través de la selecció i estudi d'una sèrie de veus procedents de relacions de béns manuscrites valencianes que avancen diversos segles la data de documentació dels diccionaris històrics, o que aquests ni tan sols testimonien, amb la consegüent ampliació del seu recorregut diacrònic.

PARAULES CLAU: Inventaris de béns. Documentació arxivística. Història del lèxic català. Segle XVI.

ABSTRACT: The aim of this article is to highlight the interest of inventories for the history of Catalan lexicon, as well as to emphasise the importance of archival collections for the history of language in general, and of the lexicon in particular. In fact, inventories of goods, despite being one of the most numerous sources in our archives, have been little exploited by researchers of Catalan lexicon. In this paper we want to exemplify the linguistic value of this unpublished notarial documentation through the selection and study of voices from Valencian manuscript inventories. These are words that are not documented in historical dictionaries or that are documented much later.

KEYWORDS: Inventories of goods. Archival documentation. History of Catalan lexicon. 16th century.

Recepció: 11/02/2023. Acceptació: 21/02/2023. Publicació: 10/06/2023

1. Interés lèxic dels inventaris de béns mobles

L'objectiu d'aquest treball és recollir i comentar filològicament una sèrie de mots no documentats en els diccionaris històrics, o que avancen considerablement la data de la primera documentació respecte a aquestes obres. Es tracta, doncs, de complementar la informació dels diccionaris històrics, aportant noves dades d'interés per a la història del lèxic. Ens basem en inventaris valencians manuscrits de la primera meitat del segle XVI, complementats amb altres dels segles XIV i XV, procedents de l'Arxiu del Reial Col·legi Seminari de Corpus Christi de València (ACCV) i de l'Arxiu del Regne de València (ARV).

Compartim l'opinió de Coromines (*DCECH*) que les primeres documentacions tenen sempre un caràcter provisional, i no signifiquen que els mots no es fessen servir abans. Però també és cert que la manca de documentació i la documentació tardana o escassa pot ser conseqüència de les limitacions de les fonts usades. En aquest sentit, els inventaris antics constitueixen una font de gran interés, per al coneixement del lèxic de la vida quotidiana en el passat, que permet en diverses ocasions documentar¹ o avançar considerablement algunes datacions, i, en alguns casos, facilitar les hipòtesis sobre un ús anterior dels mots,² revisar o confirmar les etimologies proposades, així com augmentar el nombre de mostres de formes escassament documentades en els diccionaris.³

Ens interessa no únicament poder avançar la primera documentació dels mots, sinó també contribuir a millorar-ne el coneixement de la història, des de la data de la seua primera aparició coneguda fins a l'actualitat. A més de saber,

* Aquest treball s'inscriu en les línies de recerca del projecte AICO2021/099 «Violència de gènere i identitats: edició i estudi de documentació valenciana per a la construcció de biografies marginals II (ss. XVI-XVII)», de la Conselleria d'Innovació, Universitats, Ciència i Societat Digital de la Generalitat Valenciana

1 Per exemple, com veurem, el cas de *borla*, considerat per Coromines (*DECat*) derivat postverbal de *borlar*, però sense documentació del verb.

2 Per exemple, com veurem, en el cas del català *sangala* i el castellà *zangala*.

3 Per exemple, com veurem més avant, en el cas de *entortillar*, que pot ser pertinent per a la proposta etimològica en el *DECat*, en el de *càssera* i *casserola*, en relació amb els quals els diccionaris documenten abans el derivat que el suposat primitiu, o en el cas de *postat*, a propòsit del qual documenten una locució antiga formada amb aquest mot, però no el substantiu en sentit propi.

com diu Coromines (*DCECH*, I, XIII-XIV), que no és possible fonamentar una etimologia sense conèixer a fons la història de la paraula a través dels segles, no podem oblidar l'interés intrínsec del coneixement de la història dels mots d'una llengua, independentment de la indagació merament etimològica, encara que vinculada a aquesta. Per això, no ens limitem a citar la primera documentació, sinó que tractem de complementar el coneixement de la història dels mots amb l'aportació de les dades aportades pels inventaris, complementades, quan cal, amb les procedents d'altres fonts documentals, lexicogràfiques i dialectals.

Moltes seccions del lèxic estan encara poc explorades històricament, com el lèxic dels oficis, i en general tots els vocabularis tècnics (cf. *DECat*, VIII, 769; *DCECH*, I, XIV). Pensem que els inventaris de béns materials poden ser d'utilitat per anar omplint alguns d'aquests buits, com el del lèxic professional i el d'alguns camps especialitzats en els quals els inventaris són especialment rics, com la indumentària, la roba de la llar, la joieria, el mobiliari o els utensilis domèstics, entre altres. A més, sovint, com podem comprovar en alguns dels mots ací estudiats,⁴ els inventaris permeten aportar informacions sobre els referents no contingudes en els diccionaris històrics (forma, usos, materials, procedència, etc.)⁵ o sobre accepcions diferents,⁶ les quals contribueixen a millorar-ne la definició i a complementar la història semàntica de les veus.

Martínez Ruiz (1972: 8) deia que els inventaris poden ser considerats com uns precursors de les enquestes dialectals, ja que possibiliten contrastar diatòpicament el vocabulari. A més d'aquesta dimensió diatòpica, no hem d'oblidar tampoc la projecció diacrònica del lèxic dels inventaris. L'estudi seriati d'aquests documents al llarg del temps permet conèixer amb detall l'evolució

4 Hi incloem noms de diferents àmbits semàntics: la roba de vestir i de la llar, el mobiliari, parts i objectes diversos de la casa, alimentació, oficis i activitats, així com alguns adjectius i verbs relacionats amb aquestes activitats.

5 Vegeu, per exemple, els casos d'*arener*, *carota*, *calaixó*, *clarell*, *embagar*, *escrivania*, *girada*, *sarja* i *torcamans*.

6 Pot donar-se el cas que els diccionaris històrics documenten amb anterioritat un mot, però no aporten documentació, o aquesta siga molt més moderna, d'una determinada accepció del mot, que, tanmateix, podem comprovar que és tan antiga com l'altra. És el cas de *carota*, *caroteta* 'gorret que porten els infants petits', o d'*embagar*.

del lèxic, unida als canvis socioeconòmics, polítics i culturals. Es tracta, en realitat, d'un aprofitament integral del vocabulari dels inventaris, en l'extensió espacial i temporal,⁷ possible gràcies al fet que són textos ben datats i ben localitzats, els quals, redactats majoritàriament en català, s'estenen al llarg de tot el territori lingüístic i, en el cas del País Valencià, des de la segona meitat del segle XIII fins als Decrets de Nova Planta (1707), quan s'instaurà l'ús del castellà en les notaries.⁸

2. Mots que no es documenten en els diccionaris històrics fins al segle XVIII

Adomassat (*fustani adomassat*), referència a un tipus de fustani que participa de les característiques del domàs: «quatre pessés y mija de fustani *adomaçat* entre blanch, vermell y vert. Ítem, mija pesa de tela pintada a modo de fustani *adomaçat*» (ACCV 13832, 5-VI-1533, p. 15). Mot derivat de *domàs* (tipus de teixit). El *DCVB* registra *adomascat* 'semblant al domàs en el teixit o en el dibuix', documentat en una tarifa de preus de 1704, i la forma *adomassar* amb un sentit diferent, 'guarnir de domassos', sense documentació, sinònim d'*endomassar* (segle XIX) (cf. *DECat*, III, 173).

Carota, *caroteta* 'gorret que porten els infants petits'. «[...] hun bonet o *caroteta* de grana senar de minyó molt vella» (ARV 619, 16-XI-1519, p. 2),⁹ «tres gamboixos y una *carota*» (ACCV 13833, 16-XI-1525, p. 14), «hun bo-

7 Per exemple, des del punt de vista de l'extensió geogràfica, confirmem la presència antiga en valencià de mots que els diccionaris històrics exclouïen d'aquest dialecte (*aiguades* [del vi], *bunyolera* [estri], *càssera*, *gàbia paradora*, *llegidora* [ordir], *lligador* 'tocador [cambra]', *postat* 'empostissat', *ronyadura*, *solada* [de seda]). Quant a la cronologia, en el cas del cat. *sarja* i del cast. *azarja*, que deu ser un arabisme comú al català i al castellà, només hi ha informació històrica en els diccionaris de la forma castellana, però no de la catalana. Igualment, la cronologia documental pot determinar les teories sobre l'origen d'un mot en una llengua i la posterior extensió a les altres, com en el cas de *capot*.

8 Sobre l'impacte de la Nova Planta en la praxi notarial valenciana, veg. Muñoz Navarro (2018: 132-140).

9 Citem els inventaris procedents de l'ACCV i de l'ARV amb la signatura del protocol, seguida de la data i de la pàgina (p.) o el foli (f.) de l'inventari, i en el cas dels digitalitzats, del número d'imatge (im.) del protocol.

lich de draps de lli vells y squexats, dos gamboxets y dos *carotetes* [...], per dos sous sis diners» (ACCV 11299, 20-VIII-1533, p. 4), i ja al segle xv: «una altra capsa ab III gambuxets e una *caroteta*» (ACCV 24124, 5-X-1467, im. 147).

El *DCVB* i el *DECat* (II, 547) només documenten *carota* ‘gorret que porten els infants petits’ al segle XVIII en Carles Ros, com a accepció peculiar del valencià. Amb anterioritat recullen *carota* ‘cara postissa que serveix per tapar la ver-tadera, en carnestoltes i altres festes populars’, doc. 1507 (*DCVB*), que, segons Coromines (*DECat*), «ja es devia usar a València el 1437». Comprovem ara que al segle xv també era conegut el mot *carota* per a la lligadura dels infants petits. En els inventaris de més amunt apareix sovint, com a objectes diferents, jun-tament amb els *gamboixos* o *gamboixets* (i *gambuixets*), que, igualment, eren una peça de vestir que es posava al cap dels nadons, i en una altra ocasió es do-cumenta agrupat amb una altra lligadura, el *bonet*.¹⁰ En un altre text valencià del segle XVI trobem més informació sobre l’aspecte de la *carota* infantil: «un drap nou, obrat de blanch, desfilat, per a cap de criatura, que es diu *caroteta*, y altre drap de la mateixa manera, obrat del mateix, de fil de or y seda negra, ab aljofer menut, y deu coixineres blanques, planes» (a. 1550) (Felip, 2000: 321), i en un sermó del segle XVIII hom fa referència a una *caroteta amb randa*: «le entraven en brasos [...] en una *caroteta* en randa, son pitet, un bavossal, gam-boixet molt ben obrat, faixat ab una faixa a vions, tot empollastrit de bolquers de tamarella» (Soler, *Primer sermó*, 10).

Encara que absent del *DCVB* i del *DECat*, als segles XVII, XVIII i XIX el mot *carota* també podia correspondre a una peça de vestir femenina per cobrir-se el cap, generalment elegant i de moda:¹¹ «quatre *carotes de dona*» (ACCV 5797, 3-II-1641, im. 171),¹² «vachen-se totes posant / les *carotes* del revés / y les fal-detes al cap» (Martí, 1997: 327), «Es penseu anar molt guapes / en les *carotes*

10 Encara que els diccionaris no recullen el *bonet* com a lligadura infantil (*DCVB*, *DIEC*, *DNV*), veiem que també podia ser-ho.

11 També el *gamboix* o *gambuix* era un cobricap que, amb característiques diferents, portaven les dones i els nadons (veg. *DCVB*).

12 En aquest inventari del segle XVII diferenciades de les *carotetes* o *carotetes de criatura*, en diminutiu.

al cap» (*Nova y gustosa notícia...*, València, Salvador Faulí, 1767, p. 1), «Pos, y les carotes de cinquanta maneres que porten? » (*El Mole*, 1837: I, 104), i *carota en ala* (i *en ales*): «tant la pobre sabatera / com la de *carota en ala*» (*Coloqui... de les llàgrimes dels suaristes*, BMV, ms. 6781, f. 8), «España és una señora rica, però tan tonta y tan bolònia que·ls administradors se fan rics chuplan-li hasta l'últim sisó, y a ella no falta més que penchar-li un sanserro al coll, posar-li una *carota en ales*, y traure-la a espigolar, per no dir a pasturar» (*El Mole* 1855: II, 124).¹³ Els diccionaris valencians del segle XIX recullen aquests dos sentits del mot (*EDL*, *VVC*, *DVE*, *EscLL*, *MGad*). Escrig diu que la *carota* infantil era de llenç i que s'ajustava al cap,¹⁴ i continua referint-se a «la carota c·usen les sinyores. Papalina». Als segles XX i XXI, el *DG* i el *DNV* es refereixen a la lligadura infantil, però ja no a la femenina. Aquesta, com un producte més lligat a la moda, fou també més efímera, i segurament més tardana.

Escrivania: «dos cistelles ab moltes frasqueries // de molt poca vàlua entre les quals són unes *scrivanies*» (ACCV 13832, 6-III-1533, pp. 14-15), «a Alonso Johan huns baynots o *escrivanies*, per V sous VIII» (ACCV 1638, 31-III-1539, p. 4), «unes alforjetes de terra velles, dins aquelles fon atrobat un arener de banya e altres barbulleries, unes *scrivanies* dolentes, una banyeta per a tenir pólvora per a sevar arcabuços o scopetes, un spalrador per a les çabates dolent» (ACCV 22280, 24-V-1539, p. 4).

El *DCVB* recull *escrivania* 'adreç d'escriure, compost de tinter, ploma i arener, sostingut per un suport més o menys artístic', que documenta en un inventari de Cervera del segle XVIII, a través del *DAG*, si bé en aquest diccionari el mateix exemple rebia la definició de 'moble, escriptori': «*scrivania* de camí, cuberta de pell, ab son pany y clau molt usat». Siga com siga, les *escrivanies* que trobem en els inventaris valencians de la primera meitat del segle XVI no

13 Puig Escó (2002: 99) informa de les característiques de les carotes femenines, «peça d'ús minoritari entre les dones, que consistia en una mena de còfia o gorro, que tapa les orelles i es lliga baix la barba», la qual «degué ser utilitzada exclusivament per a mudar».

14 Sanchis Guarner (1992: III, 65) diu que «la carota [dels infants de bolquers] era una espècie de còfia que tapava les orelles i es lligava davall la barba».

són un moble pròpiament. En un dels documents citats el mot es troba agrupat amb el sinònim o quasi sinònim *bainot* ‘estoig per tenir les plomes d’escriure’, i en els altres dos les escrivanies es troben en unes cistelles o en unes *alforgetes*, amb altres objectes. Per tant, aquestes escrivanies devien ser una mena d’estoig transportable, no massa gran, amb estris per escriure.

Molinada (de carbó): «tres arobes de quarbó, entre *molinada* y quarbó» (ARV 2276, 4-XII-1525, p. 4), «una caixa de fusta vella, stà mija de *molinada* de carbó» (ACCV 11294, 22-VIII-1530, p. 8), de menor qualitat que el carbó.¹⁵ Segons Coromines (*DECat*, V, 743), que documenta aquest sentit de *molinada* ‘carbonissa’ en el diccionari de Carles Ros (1763),¹⁶ mot derivat de *molinar*, i aquest de *moldre*. Recullen aquesta accepció de *molinada* els diccionaris valencians del segle XIX, però no el *DG* ni el *DNV*, segurament per ser ja actualment un mot envellit.

Sangala. Nom de teixit. «XII alnes y II palms *sangala*, a raó de III sous VI alna» ACCV 13827, 8-X-1528, p. 2). El documentem sobretot en vànoves, ex.: «Ítem, altra vànova de llit gran, la cara de *sanguala* e lo envers de vint-y-dozé» (ACCV 13823, 9-XI-1523, p. 16), «una vànova de rodes, la cara de *sangala* e lo envers de alamanya del dit llit» (ACCV 13833, 16-XI-1525, p. 36), també en camises: «Ítem, tres camises de home de *sangala* ab cabessos de fres de or» (ACCV 13833, 16-XI-1525, p. 14).

En el *DCVB* *sangala* ‘classe de tela usada en els segles XVII i XVIII’, que no documenta fins a 1704. Coromines (*DECat*, VII, 660) conjectura que el català *sangala*, que troba en un inventari de Cervera de l’any 1789, a través del *DAG*, vinga «del nom del cantó suís de *Sankt Gall*, on es fabriquen teixits. O es tractaria de teixits singalesos (o sigui provinents de *Simhala*, el nom sànscrit de

15 Així ho podem comprovar en aquests textos valencians dels segles XVIII i XIX: «En la plasa del carbó / dihuen que no es pot entrar, / pués se ben la *molinada* / al preu del carbó mesclat» (*Baoro el Rochet de Alcàser...*, p. 7), «En sa casa, quant se posa / carbó en lo foguer, se fa / posant carbó cap a el cul / y per damunt *molinà*» (Lluís Cebrian, en *Tipos d’auca*, 1878, p. 224), per estalviar carbó; «y de pas compra carbó / [...] Que no-t posen *molinà*» (Burguet: *El tio Sinagües*, 1882, p. 23).

16 Referit al ‘líquid brut procedent de l’elaboració de premsa i elaboració de l’oli’, *morinada* ja es documenta en 1312 (*DECat*).

Ceilan)», i afegeix que «s’hi deu haver unit *sanguinea* [1403-23], mena de drap anàleg, en el qual potser es confongué el nom d’uns teixits de Ceilan amb el de Guinea». Pel que fa al castellà *zangala*, que documenta per primera vegada en el *Diccionario de Autoridades* (1739), pensa que la *z-* en aquesta llengua s’explicaria per ultracorrecció, pel pas del mot a través del català (*DCECH*, VI, 70),¹⁷ però no aporta documentació del català *sangala* fins a 1789. Ara podem confirmar que en català el mot ja era conegut a la primera meitat del segle XVI, mentre que en castellà les primeres dades conegudes són bastant posteriors, i semblen menys abundants. Això podria facilitar, des del punt de vista cronològic, la hipòtesi de Coromines del pas al castellà des del català. En italià *sangallo*, *tella sangala* o *san gallo* (*sangallo*) ‘tessuto lavorato con piccoli trafori a cordoncino che gli conferiscono l’aspetto di un ricamo’, ‘varietà di pizzo o di tessuto a pizzo per abiti da sera, camicette, e sim.’ també es documenta al segle XVI: *tela san gallo* (Citolini, abans de 1565) (cf. *GDLI*, XVII, 496; *DELI*, 1109, *NDM*).¹⁸

Altres:

Barró (*de llit*) (ARV 1055, 21-XI-1539, p. 3). *Espatuler*: «un *espatuler*, en lo qual havia una dotzena de spàtules» (ARV 218, 16-XII-1506, im. 1145). *Quadrant*: «hun relonge *elo quadrant* de llautó» (ACCV 16156, 17-V-1522, p. 3). *Sorolla* (ACCV 16156, 17-V-1522, p. 2). *Teleria* ‘conjunt de teles’: «la *teleria* e roba següent» (ACCV 13833, 16-XI-1525, p. 39).

3. Mots que no es documenten en els diccionaris històrics fins al segle XIX

Calaixó: «hun taulell per a scriure ab sos *calaixons*» (ACCV 22141, 12-V-1514, im. 96). En el *DCVB* *calaixó* ‘calaix relativament petit, en general’ (Milà i Fontanals),

17 Abans, en la *Nomenclatura italiana, francesa y española* (1629) de Noviliers apareix «tela sangallo» corresponent al mateix terme italià (*NTLE*). En un inventari de Tudela de 1641 es documenta *sangala*: «cinco piezas de *sangala*» (*CorLexIn*).

18 Segons el *GDLI* (XVII, 496), el nom vindria del cantó suís de *San Gallo*, d’on prové l’elaboració d’aquest teixit.

i, sense documentació, ‘calaix de teler’ i ‘caduf de sínia’. Coromines (*DECat*, II, 406) es limita a incloure’l entre els derivats de *calaix*. No es registra en el *DVE*, i en *EscLl* en l’entrada *calaixó* es remet a *caixó* i *calaix*. No el recull el *DIEC*, i el *DNV* ho fa referit només al calaix de teler i al caduf. Veiem, però, que tenia usos més amplis. En el nostre inventari formava part d’un taulell per a escriure, i en un col·loqui valencià del segle XIX era el lloc on es guardaven els diners en una botiga del mercat: «[el comerciant] em despachà als deu dies, / perquè allí en lo *calaixó* / trobà pesetes de meñs» (*Un pillo y els chics educats en la casa de Beneficència*, 1846, p. 29). El trobem ja en un inventari de Lleida de finals del segle XIV, per a depositar-hi relíquies: «en I *calaxó*, relíquies» (1393) (*IEL*, I, 556), i a Tarragona en inventaris de finals del segle XVI, amb usos diversos: «Ítem, una tauleta de pi, ab son *calaxó*» (1594), «Ítem, una caixeta, ab molts *calaxons*, per a tenir lo barber les medecines» (1595) (*Companys; Sanmartí*, 2015a: 373, 464), «En la cuyna trau porta a la sala: Primo, una caixa, ab dos *calaxons*» (1599) (*Companys; Sanmartí*, 2015b: 303).

Entortillar: «una vergueta redona e hun-altra vergueta de fil d’or *entortillada*» (ARV 442, 22-VIII-1475, p. 12), «Ítem, dins hun paperet foren attrobats dos recorts d’or *entortillats*, casi trencats, molt baix de liga, e quatre perles mi-ganceres» (ARV 609, 28-I-1506, im. 38), «dos canalobres *entortillats* de lautó» (ARV 3076, 22-II-1511, p. 5).

Coromines (*DECat*, VIII, 586) afirma que *entortolligar* (amb la variant *entortelligar*) i *entortillar* (i la variant *entortellar*)¹⁹ són mots de la família de *tòrcer* i *tort*, paral·lels als d’altres llengües romàniques, però mentre els dos primers els documenta al segle XIV, d’*entortillar* no dona notícia fins al XIX, i d’*entortellar* fins a principis del XX,²⁰ i afegeix que *entortillar* i *entortellar* «es presenten molt febles en la història de la nostra llengua», i per això sembla descartar la possibilitat, plantejada per ell mateix, que *entortelligar* surta d’*entortellar* per contaminació de *lligar*. Amb tot, ara comprovem que *entortillar* és també antic, i, de

19 Considera *entortillar* forma valenciana, i, tenint en compte la forma mallorquina moderna *entortillar*, creu que potser també s’hi conegué *entortillar*. Quant a *entortellar*, el considera baixempordanés.

20 Igualment, en el *DCVB* *entortellar* només es documenta en Víctor Català, i no s’hi documenta la forma *entortillar*.

fet, segurament era la forma habitual en valencià als segles xv i xvi, paral·lela al francès *entortiller* (abans *entorteiller*) i a l'occità antic *entortilhar* (cf. *DHLF*, *DOM*).

Continua essent habitual en valencià als segles xviii, xix i xx, aplicat a objectes i a persones, ex. «Allí viu com un setrill / de posar oli, y dabant / havia un llibrell en aygua / y uns canons *entortillats*» (*Coloqui nou sobre la bola*, 1784, p. 4), «alsant lo colse y *entortillant* lo coll cap a la dreta» (*Almanaque Las Provincias* 1891, p. 164), «SÈPIA: Che, no és sego!... (Corre) / BATALLA: T'antortille, / pilló» (Campos, *Un casament del dimoni*, 1894, p. 29), «portalà que dóna a un carrer *entortillat*» (Hernández Casajuana, *El pati dels cañarets*, 1914, p. 7), usat també en sentit moral: «Que, com diu aquell refran: / L'abre de chiquet s'adresa; / yo allí en *bach entortillar*. / Al llibre de les quaranta / tant me vach aficionar / que lo manco que pensaba / era en voler estudiar» (*Coloqui de mosén Batiste*, BMV, ms. 6781, p. 3), «En lo meu cor ningú mana. / Ni hi an pares ni família / que *entortillen* un voler / cuant en lo pit s'arraïla» (Roig i Civera, *En la nit de Sen Chuan*, 1884, p. 9).²¹

Forma derivats, prova de la seua popularitat. Documentem *entortilló*: «El foro se pert entre *entortillons* de fachaes traseres que s'entren y sinse vore el final del carreró» (Hernández Casajuana, *El carreró de la Llanda*, en *El Cuento del Dumenche*, 158, 1917, p. 4), «Vaig pegar un *entortilló* al baixar l'escala i es veu que se me'n va eixir un tendó del lloc» (Forcada, *Les Camiles*, 1974, p. 165), i *entortillament* (Enric Valor, en *CIVAL*).

Llicera: «Ítem, en lo estudi de front pujant per la scala, foren atrobades dos andanes de canyissos, cascuna andana de cinch canyissos ab sos stants de fusta ab ses *lisseres* de canya [...] Ítem, en lo // primer estudi qu'està a mà-squerra pujant per la scala, fonch atrobada una andana ab quatre canyissos ab sos stants de fusta y *liceres* de canya» (ARV 1299, 15-V-1544, pp. 4-5).

En el *DCVB* *llicera* 'cadascun dels bastons, llistons o canyes damunt els quals descansen els canyissos en les andanes', com a valencià,²² i el considera

21 En el *DNV* només *entortillar* 'retòrcer, doblegar, encorbar (un objecte recte)'.

22 En relació amb els canyissos també 'cordeta d'espert amb què es fan els canyissos', igualment valencià i sense documentació (*DCVB*). En *DVE* i *EscLI* *llisera* 'se aplica a los palos o listones sobre que descansen los cañizos en las andanas'; *MGad* afegeix l'accepció 'cordel o soguilla de esperto con que se hacen los cañizos'.

«probablement derivat de *lliça*», del llatí *LĪCĪA* ‘fils’, ‘cordells’, ‘trama’.²³ Encara que no és el sentit del mot en l’inventari citat, les lliceres també poden ser les canyes col·locades horitzontalment sobre els canyissos que formen la coberta de la barraca (veg. Moll, 1936: 7; Sanchis Guarner, 1957: 19, 25).²⁴

Oracioner: «a·n Pau Pasqual, *oracioner*, per dos sous y dos» (ACCV 13823, 14-VII-1523, p. 2), «a Pere Ramon Pardo, *oracioner*, per trenta-huyt sous» (15-VII-1523) (id., p. 3), «Guillem Gràcia Salvador, q *oracioner*, natural de la vila de Çuera del Maestrat de Montesa» (ACCV 22288, 11-III-1541, p. 1). Amb el sentit ‘professional’ o ‘semiprofessional’ de ‘recitador de salms, persona que va de porta a porta dient oracions’, que trobem en els inventaris, no es registra fins al diccionari de Labèrnia (1839) (*DECat*, VI, 86), si bé amb el sentit de ‘persona donada a l’oració’ el mot és ja medieval (cf. *DCVB*, *DECat*, *DAG*, V, 249).

Torcamans. Des de principis del segle xv, trobem en els inventaris valencians torcamans d’estopa, de lli, de cànem, de llenç i de cotó: «unes tovalles de li oldanes ab un *torcamans* d’estopa» (ACCV 22164, 4-V-1405, im. 78), «un *torquamans* de cànem [...] Ítem, un *torquamans* de drap de li» (ACCV 29069, 8-V-1409, im. 36), «hun mig cofre vell ab dos teles de pastar e dos *torcamans* de lenç, tot vell» (ACCV 11294, 20-VI-1530, p. 7).

Els torcamans podien tenir un ús litúrgic, en l’altar: «Ítem, cin[ch] *torchamans* de li d’altar» (ACCV 23182, 22-VIII-1408, im. 72), «dos tovalles de l’altar, dos amits e hun *torcamans* per a l’altar» (12639, 30-I-1497, im. 38). Esmentem també els *torcamans de servir*: «Ítem, una dotzena de *torquamans de servir*» (20-I-1543) (ACCV 2823, 20-I-1543, p. 17).

23 Coromines (*DECat*, V, 203) es limita a incloure *llicera* entre els derivats de *lliç* (lletí L C UM).

24 Aceptió no registrada en els diccionaris històrics. Sí que té aquest sentit en el següent text de Pascual Tirado: «I aplegaren per fi los confreres del tonell a la barraca del cadirer. Dos trossos de tàpia de fang i pallús, dos *lliseres* i unes garbes de senill per coberta, sostingudes a guises de “cutxillo” per una branca d’om, tot entortillada» (CIVAL, 1935), i segurament també en aquest diàleg teatral: del segle XIX: «VALERO: Y que·l nóvio no és paller. / És l’ull dret de la siñora / y encarregat soberano, / cosí de Rafel Bacora, / el nostre alcalde. / VISANTETA: Chitano, / que du molt bé la tisora. / Ya hu sé, pare. / VALERO: Home de maña, / que, arrimat a la anguilera, / va teixint com tix l’arània / la tela entre la *llisera* / y el entabacat de caña» (Rafael Vives i Azpiroz, *Nelo o Medidas de Salvador*, 1873, p. 9).

En els inventaris dels segles xv i primera meitat del xvi els torcamans eren una peça de roba diferent dels torcaboques, de les tovalles, dels tovallons i de les tovalloles, exs. «Ítem, un *torcamans*, uns tovallons e altres pedaços de drap de stopa» (ACCV 2530, 26-X-1428, im. 81), «hun almaysar vert ab una tovallola e hun *torquamans*» (ARV 439, 4-XI-1472, p. 2), «Ítem, dotze tovalles per al hus y servici de casa, entre primes y grosses // usades y nou tovalloles blanques y huyt *torcamans* blanchs usats» (ARV 1830, 21-VII-1528, pp. 15-16), «dos tovales de casa, dos torcaboques, dos *torcamans*» (ARV 1226, 29-VI-1549, p. 5).

Tot i això, les tovalloles també podien ser usades per a torcar les mans, i, de fet, documentem *tovallola* (i *tovalloleta*) *de torcamans* i *de torcar mans*: «hun parel de *tovalloles* sotils *de torcar mans*» (ACCV 27182, 1420, im. 124), «Ítem, una dotzena de torcaboques de lli y cotó scacats usats. Ítem, quatre *tovalloles de torcamans* de lli y cotó usades» (ARV 1245, 15-V-1546, p. 8), «Ítem, una *tovalloleta de torcamans* vella [...] Ítem, tres torcaboques vells» (ACCV 1648, 17-III-1548, p. 4), així com *tovallola de mans* o *d'eixugar mans*, diferent del torcamans: «Ítem, dues *tovalloles de mans* quasi noves [...] Ítem, un *torcamans* e una tovallola» (ACCV 19122, 3-XI-1479, p. 4), «Ítem, hun *torcamas* [sic] ussat. [...] Ítem, dos *tovalloles de exugar mans*» (ACCV 27208, 11-IV-1450, f. 63r), i *tovallola d'aiguamans*: «Ítem, dos *tovalloles de ayguamans* e dos *torcamans* sotils» (ACCV 13823, 4-V-1523, p. 6).

A pesar de la seua vitalitat, *torcamans* compta amb documentació molt escassa i recent en els diccionaris històrics. Només el *DCVB* documenta la locució antiga *donar torcamans* 'donar aiguamans' en un document de 1538, però no registra el substantiu *torcamans*, referit a un drap per torcar-se les mans, fins a l'any 1913.²⁵ Actualment, és considerat un mot propi del valencià (*DCVB*, *DEcat*, *DAG*),²⁶ especialment del meridional (*PALDC*, m. 248 «L'eixugamà»), però

25 El *DEcat* (VIII, 581) es limita a incloure'l entre els compostos de *torcar*.

26 Veny (1960: 123) el recull també a Fraga i al Camp de Tarragona.

antigament, igual que el verb *torcar*, tenia una extensió més gran. Així, el trobem, per exemple, en inventaris lleidatans del segle xv i de l'últim quart del xiv (1388) (IEL).

Altres.

Camiser: «lo honorable en Pere Heres, teixidor de lana [...], altre dels marmessors e execudors de l'últim testament e extrema voluntat de l'honorable en Miquel Steve, q *camiser*» (ACCV 13649, 8-I-1526, pp. 1-2). *Cullerot* 'culler'. «dos culleres de fusta y hun *cullerot*» (ACCV 1635, 8-VIII-1534, p. 10). *Estucar*: «dos cedaços, la hu d'*estuquar*» (ARV 1625, 20-XI-1538, p. 8). *Pany de colp*: «una altra caxa [...] ab son *pany* e clau *de colp* per a tenir ceda» (ARV 1299, 17-VI-1544, p. 17). *Plàtera*: «onze plats comuns de terra y dos *plàteres* de Manizes y una blava» (ARV 1828, 9-VIII-1523, p. 5). *Sacsonar*: «unes fal-detes de fustani *sachsonades*» (ACCV 11268, 8-I-1500, 9r). *Tonyiner* (ACCV 19128, 16-XII-1485, im. 296).

4. Mots que no es documenten en els diccionaris històrics fins al segle xx

Capotí: «hun *capotí* del mateix drap pardillo» (ACCV 1645, 7-IV-1546, p. 7). En el *DCVB* *capotí* 'peça de vestit que duen els homes en lloc de jac' (Alguer).²⁷ El podem documentar en dos textos valencians més de la primera meitat del segle xvi, referents al seguici que acompanyava el capità agermanat Vicent Peris quan entrà triomfant a València l'any 1521 (cf. CICA: Antiquitats I, p. 72, l. 10; Sòria, Dietari-1, f. 27v, l. 17). Eren coneguts també a Mallorca al segle xvii.²⁸ En castellà el *capotín* es troba des del darrer quart del segle xv, i com els *capotins* valencians, podia usar-se en lliurees: «*Capotines* de panno

27 *Cappottino*, diminutiu de *cappotto*, és també italià (cf. *GDLI*, II, 723-724), i això podria afavorir la forma algueresa *capotí*.

28 Segons Mulet i Ramis (1990: 28), els *capotins* eren vestits de festa i solemnitat, i, quant als teixits, es refereix a capotins de domàs negre, de gorgorà, de pelfa, de setí i de tabí.

verde, para una librea» (1493), «La reina obsequia con un *capotín* [...] para su librea» (1500) (VCM).²⁹

Coromines inclou el català *capotí* entre els derivats de *capot* (DECat, II, 530), però relaciona el castellà *capotín* (1488) amb el mossàrab *qapuṭīn* (XIV-XVI) (DCECH, I, 828), i creu que *capot*, que no documenta en català fins a 1574,³⁰ ens arribaria «probablement del mossàrab per via del castellà»,³¹ on el documenta a principis del segle XV. Tenint en compte que tant en francès, com en occità i en italià el mot no compta amb documentació anterior al segle XVI, creu que el castellà i el portugués serien l'origen del mot, d'on es propagaria a la resta de llengües, «per les grans navegacions oceàniques». Tanmateix, cal considerar que ja trobem el substantiu *capot* en un inventari valència del segle XIV: «Ítem, un *capot* blau de drap de la terra» (ARV 2936, 18-II-1376, im. 71). La forma *capot* apareix també en un inventari aragonés de 1404: «hun jupon e hun *capot*» (IA, IV, p. 526), i en un altre de 1374 es documenta *biscapot*: «un *biscapot* d'escarlata fforrado con panyo cárdeno de Londres» (IA, II, p. 347), el qual Pottier (1948-1949: 111, 124) pensa que podria significar 'cape double', i el relaciona amb *capot*. Per tant, convindria no oblidar els fets cronològics valencians i aragonesos, anteriors, segons sembla, als castellans, en la proposta etimològica sobre aquest mot, i, pensar segurament, amb el DCVB, en un derivat de *capa* en català.

Careta, formant grup sinonímic amb *màixquera*: «ítem, una màixquera o *careta*» (ACCV 1636, 14-II-1537, p. 3), «Ítem, una *careta* o màixquera molt sotil» (id., 22-VI-1537, p. 5). Els diccionaris històrics no registren *careta* 'màscara, carota' fins a dates recents,³² i Coromines (DECat, II, 546) pensa que amb aquest sentit és un mot «més aviat manllevat del castellà». El mateix filòleg afegeix que les veus catalanes genuïnes són *carota* (1437),

29 Bernis (1979: 73) troba poques notícies d'aquesta peça en castellà, i creu que seria «una variedad del capote que tenía mangas». Veg. també el DME.

30 *Capot* apareix sis vegades en un procés criminal lleidatà de 1502 (Farreny, 2004).

31 En canvi, en el DCVB es considera *capot* un derivat del català *capa*.

32 En el *Manyoc de fruyta mallorquina* de Joan Rosselló de Son Forteza (DCVB).

el val. *carassa* (Jaume Roig), i *màscara* (*màsquera*, *màixquera*).³³ Siga com siga, comprovem que *careta* ‘màscara’ ja era conegut a la primera meitat del segle XVI,³⁴ i no cal oblidar l’occità *careta* (*quareta*) ‘maschera’ (finals del XV-principis del XVI) (*DOM*), *carete*, *careto* (1655) i el fr. antic *charete* ‘masque’ (1544) (*FEW* II, 349).

Girada, ex «un gonnet de drap negre les *girades* de les mànegues guarnides de vellut negre e lo cors per lo semblant» (ARV 616, 21-I-1516, p. 6), «unes mànegues de vellut negre amples ab punta e *girades* de cetí negre» (ACCV 13833, 16-XI-1525, p. 35), «hun manteu negre ab huna *girada* de vellut negre» (ARV 1224, 31-XII-1543, p. 13), «una capa de drap negre ab *girada* del mateix drap» (ARV 1835, 9-VI-1544, p. 7), «una altra saboyana de drap blau ab *girada* de vellut blau» (ARV 1299, 17-VI-1544, p. 13). El *DCVB* només documenta el mot en Carles Salvador, el defineix com ‘gira de capa, de llençol’, i el registra a València, al Maestrat i a la Ribera d’Ebre. En els inventaris valencians del segle XVI també trobem la *girada* en mànegues, en manteus i en saboianes.

Lligador ‘cambra destinada a pentinar-se i compondre’s, tocador’. «un retret o *ligadoret* que està après dita recambra [...] Ítem, en la cambreta que està damunt lo dit *ligador*» (ARV 264, 18-XII-1526, p. 6). El *DCVB* i el *DECat* (v, 208) el registren només com a mallorquí. En els inventaris valencians del segle XVI també es documenta el nom *lligador* per referència a una mena de caixa o moble de fusta per arreglar-se: «Ítem, una caixeta o *ligador* de fusta obrada ab

33 Si bé aquest darrer mot no el documenten els diccionaris històrics fins un inventari català de 1546, Coromines (*DECat*, v, 512) creu que «ha de ser força més antic». Podem confirmar ara la presència del mot en altres inventaris de la primera meitat del segle XVI. En el següent poema valencià del segle XVII, que satiritza una dona poc agraciada que abusa dels afaits, trobem tres d’aquestes veus, *màixquera*, *careta* i *carassa*, si bé la darrera hi deu fer referència a la cara: «Quant la untura se li engrassa / fa una *màixquera* perfeta, / portant un dit de *careta* / damunt de un pam de *carasa*» (*Real academia celebrada en el Real de Valencia* [...], *a los años de Carlos segundo*, 1669, p. 83).

34 Es troba en altres textos de la primera meitat del segle XVI: «[...] que’s gos desfressar ni portar màscara o *careta* alguna de qualsevol manera» (1520) (*IEL*, III, 1645), agrupat també amb *màsquera*, «diversos crims e delites se són comesos en lo Principat e comtats dessús dits per los dits hòmens entocats e portants *carettes* e barbes fictes» (*CICA*: Girona II, c. 675, l. 30).

sos calaixets» (ACCV 2823, 20-I-1543, p. 20),³⁵ «tres cadires de cuyro usades y un *ligador* de fusta» (ACCV 22297, 2-VI-1546, p. 21).³⁶

Altres:

Arruixador: «una ampolla o *arruixador* de vidre ple de aygua naffa» (ACCV 11288, 26-III-1522, p. 8). *Bequelló* (d'un cànter) (ACCV 25943, 3-XII-1517, im. 370). *Braç* (d'una cadira) (ACCV 13817, 27-X-1524, p. 6). *Brocal* (part d'un canelobre): «hun altre canalobre de llautó ab lo *brocal* o coll llarch» (ARV 1299, 17-VI-1544, p. 3). *Carbonera*: «en una *carbonera* en la dita entrada» (ACCV 11288, 27-IV-1522, pp. 8-9). *Gàbia paradora*: «tres *gàbies* de pardals, la huna de les quals és *paradora*» (ARV 1055, 20-V-1541, p. 23), que el *DCVB* registra només a Barcelona. *Saltada* (art de pesca) «dos *saltades* de exàrcia molt velles» (ARV 3079, 29-VI-1513, p. 2).

5. Mots no documentats en els diccionaris històrics

Aiguades. «una gerra de LX cantes poch més o menys miga de *ayguades*» (ACCV, 11276, 20-I-1507, f. 118v), i ja en inventaris dels segles XIV i XV: «et IIII jarras plenas vini d'*ayguades* et duas trescoladorias» (ARV 11181, 1305, im. 1), «invenimus entrò a XL quarters de vi de *ayguades* poch més o menys» (ARV 16930, 1332, im. 45), «Ítem, en lo celler huyt gerres grans plenes de most. Ítem, dues gerres grans plenes de remost y de *ayguades*» (ACCV 25472, 1-X-1425, im. 195), «Ítem, IIII gerres chiques vinaderes buydes. Ítem, III gerres miganceres plenes de *ayguades* e de remost» (ACCV 11428, 2-III-1440, im. 109).

El context indica que segurament es tracta de la 'vinassa resultant de tenir alguns dies la brisa ja premsada dins el trull amb certa quantitat d'aigua', la qual el *DCVB* registra a Falset, sense documentació. Si bé actualment no l'in-

35 En els inventaris valencians de la primera meitat del segle XVI es documenta sovint *caixeta de lligar*.

36 En el *DCVB* *ligador* 'taula amb prestatges per a posar-hi els objectes que serveixen per a rentar-se, pentinar-se i en general abillar-se', no registrat fins al diccionari de Lacavalleria (1696).

clouen el *DG* ni el *DNV*, era un mot conegut en valencià en dates recents. Així, en *MGad* llegim el plural *aiguaes*. «*Les aiguaes del vi*. Aguapiés, purrelas».

Arener. Només el *DCVB* i el *DAG* (I, 112) registren *arener* ‘capseta o botella on tenen l’arena que serveix per eixugar la tinta dels escrits’, sense documentació. Els inventaris valencians de la primera meitat del segle XVI mostren que el mot ja era usat en aquell temps. La presència juntament amb el substantiu *tinter* en confirma el sentit.³⁷ Quant al material, veiem que podien ser de banya o de fusta, i sobre la confecció, en trobem d’obrats a la romana, i de Tortosa: «Ítem, una capceta ab hun tinter y hun *arener* de banya» (ACCV 11294, 16-VII-1530, p. 8), «unes alforjetes de terra velles, dins aquelles fon atrobat un *arener* de banya e altres barbulleries» (ACCV 22280, 24-V-1539, p. 4), «hun *arener* obrat a la romana» (ARV 1299, 17-VI-1544, p. 11), «un *arener* de fusta dels de Tortosa» (ARV 1835, 9-VI-1544, p. 2).³⁸

El mot va continuar en ús als segles següents, com es pot comprovar en textos dels segles XVII i XVIII (cf. *CIVAL*) i en el diccionari de Carles Ros (*DVR*), i en els del XIX (cf. *BDLex*), i encara el llegim en escrits populars de principis del segle XX: «HERMELANDO: –Aguarde’s (Va al velaor y pren l’*arener*). / QUICO: –Què va a fer? / HERMELANDO: –Posar-li arena [a l’escrit] / pa que no puga borrar-se» (Josep Ferrando, *Molí de vent*, 1905, p. 13).

Si bé actualment s’ha envellit bastant, juntament amb la decadència de l’objecte, en el *DIEC* es registra *arener* i el femení *arenera* com a formes secundàries de *sorrera*, mentre que el *DNV* estranyament no recull *arener*, sinó només el femení *arenera*³⁹ i, com a forma secundària *sorrera*, ja com a mots del passat.

Borlar. «un davantaltar de llenç *borlat* de grana, molt vell, a mossén Arnés, per III sous, VIII» (ACCV 5830, 10-X-1543, p. 5). Els diccionaris

37 En el *TP*, en l’apartat «De coses de escriure» es recull *tinter*, però no *arener*.

38 També es documenta en inventaris lleidatans de 1550 i 1562 (*IEL*, III, 1728, 1867), i tarragonins de la segona meitat del XVI i de principis del XVII, fabricats de banya, de llautó de coure i «de búffalo», i en aquests darrers també en una ocasió es llig el femení *arenera* (Companys; Sanmartí, 2015a, 2015b).

39 Tanmateix, veiem que en els inventaris valencians del segle XVI sempre documentem el masculí *arener*, com també en els textos valencians dels segles XVII i XVIII, en els diccionaris valencians dels segles XVIII i XIX (*DVR*, *DSG*, *EDL*, *DVE*, *Escll*, *MGad*) i en el *DG*.

històrics documenten *borla* ‘aplec de fils de seda o llana que formen una bola o plomall usat com a adornament’ des del segle xv (1461), però no el verb *borlar* ‘guarnir de borles’ ni el participi *borlat* (*DCVB*; *DECAT*, II, 117-118).

El *DCVB*, com Meyer-Lübke, pensa que el substantiu *borla* devia procedir del llatí vulgar **BŪRRŪLA* ‘floquet de llana’. Coromines (*DECAT*, II, 117-118) qüestiona aquesta etimologia, i tot i considerar-lo un mot d’origen incert, planteja la possibilitat de veure l’origen de *borlar* en el germànic **BRUZDON* ‘brodar, recamar’, origen també de *bordar*, i creu que *borla* en podria ser un derivat postverbal. Tanmateix, no aportava documentació del verb *borlar*, el qual ara constatem que era conegut al segle xvi. Coromines (*DECAT*) cita també un gascó *bourlà* ‘ourler une pièce de drap’, i un gallegoportugués antic *borlar* ‘brodar’, i s’hi pot afegir *borlado* en castellà al segle xv (cf. *CORDE*).

Bunyolera ‘estri per a fer bunyols’: «Ítem, huna *bunyolera* ab sa cuberto-
ra. Ítem, dues olles de terra» (ARV 1166, 16-IX-1529, p. 6). Referit a la dona que fa o ven bunyols, el terme *bunyolera* es documenta ja en Jaume Roig (*DCVB*, *DECAT*, II, 336), però no aplicat a un utensili. El *DCVB* registra *bunyolera* ‘motlo de llauna amb mànec de fusta, per fer bunyols’, a Eivissa, sense documentació. Encara que no figura en el *DIEC*, sí que registra el mot el *DNV*: ‘casset metàl·lic amb un mànec llarg i amb el fons alçat en forma de caputxa, que servix per a donar forma als bunyols i coure’ls en la caldera d’oli bullent’.⁴⁰ Per tant, aquest mot referit a un estri, que, com veiem, té un origen secular, si bé té una presència escassa en les fonts documentals i se’n perd el rastre en la lexicografia valenciana dels segles xviii, xix i xx, devia continuar en ús, com ho demostra la seua inclusió recent en el *DNV*.

Càssera: «Ítem, en la cuyna fonch atrobat lo següent. Primo, dos dotzenes de plats e scudelles. Ítem, dos paelles miganseres de ferro. Ítem, hun coci. Ítem, dos cresols, huna giradora e hun rall. Ítem, una *càcera*» (ARV 1287, 10-VII-1532, p. 3). El *DCVB* i el *DECAT* (II, 616) registren *càssera* ‘cullera molt gran, en forma de casseroleta fonda, amb la qual treuen l’aigua de la caldera a les

40 Referit a un estri per a fer bunyols, no el registren els diccionaris valencians dels segles xviii, xix i xx, però sí el mallorquí Amengual (*BDLex*).

tafones d'oli, i la tiren dalt la pila d'esportins', a Mallorca, sense documentació, procedent del *BDLC*,⁴¹ i en el *DECat* també com a 'part d'una premsa de cera', igualment a Manacor. Coromines (*DECat*) l'inclou entre els derivats de *cassa* 'cassó gran per portar matèria líquida a un lloc traient-la d'un altre', i creu que de *càssera* deriva *casserola* 'atuell metàl·lic rodó i poc fondo, per cuinar', que, com el *DCVB*, documenta l'any 1593, abans, per tant, que l'hipotètic mot primitiu. Ara, amb la documentació de *càssera* a la primera meitat del segle XVI, es facilita cronològicament la derivació proposada per Coromines. D'altra banda, encara que actualment, fora de Mallorca, *càssera* sembla un mot envellit, la presència en l'inventari dels béns del llaurador d'Alfara del Patriarca Damià Rodella confirma que no era exclusiu de l'illa.

Clarell, filat en madeixes o en cabdells: «cinch madexes de *clarells* crues» (ACCV 11272, 15-XI-1504, f. 96r), «dos cabassos de palma plens de *clarells* filats en madeixes» (ACCV 13829, 26-IV-1530, p. 10), «cinch lliures de *clarells* y stopa filat y blanch en capdell» (ACCV 17258, 25-VI-1545, p. 17), també en filasses: «una filaza d'estopa y *clarells*» (ARV 117, 27-XI-1528, f. 138r). Usat en robes i draps diferents: llençols, cortinatges, tovalles, tovalloles, exs. «huna tela de *clarells* rexada de blanch per a tovalloles de cada dia, que tira set alnes» (ARV 1828, 7-VII-1523, p. 5), «un cortinatge de *clarells* de llit mijancer franjat de fil blanch usat» (ACCV 13832, 6-VI-1533, p. 10), «dos tovalles de *clarells* scacades d'escac menut [...] Ítem, dos parells de llençols de *clarells*» (ARV 1622, 4-VI-1535, p. 4). Es coneixia ja al segle XV: «Ítem, miga arrova de *clarells* d'estopa pentinats. Ítem, hun cofre pintat de blanch e vermell [...], dins lo qual havia dos roves de *clarells* d'estopa» (ACCV 11237, 12-I-1467, f. 49v).

En el *DCVB* *clarell* 'la part del cànem que es desprèn en la segona pentinada', sense documentació, derivat de *clar*.⁴² Segons el *DVE*, regularment s'usa en plural, i així el documentem, en efecte, en els inventaris valencians. Encara

41 En el *BDLC* (Alcover, 1909, iv: 599-600) amb la forma *càssara*, i se'n recullen també els derivats *cassarota*, *cassarassa*, *cassareta*, *cassarella*, *cassaretxa*, *cassarada*, *cassaram*, *cassarim*, *cassarum*, *cassarretjar*, *cassarretjera*.

42 El *DECat* (II, 738) es limita a incloure el mot entre els derivats de *clar*.

que rarament, trobem també la variant *clerells*, explicable per assimilació a la vocal tònica: «deu lliures fil blanc canejat de *clerells*» (ACCV 11832, 1607, im. 1742). En una ocasió llegim el femení *clarelles*, segurament amb un sentit similar: «dos llansols de *clarelles* de dos telles usats e una flasada de borra vella» (ARV 1625, 11-III-1538, p. 5).

Embagar. En els inventaris del segle xv i de la primera meitat del xvi el trobem sempre aplicat a la guarnició de coixins, coixinals i coixineres. Es podien embagar de cordó i de fil de diversos colors, exs. «dos coixins *embagats* de cordons negres» (ACCV 26812, 17-IV-1469, im. 95), «sis cubertes de coixins de cap de lli prim *embagats* de cordonet negre e blau» (ACCV 11257, 13-V-1490, f. 33r), «quatre coixinals grans ab cubertes de orlanda ab cordó de grana *embagats*» (ARV 608, 13-X-1505, im. 194), «dos coxinets migancers de miga ploma ab ses cubertes de filet de casa *embagats* de cordó de filadís negre» (ARV 619, 20-I-1519, p. 5), «dos coixins de cap plens de borra ab cubertes de lens *embagats* los caps de fil blanch» (id., 8-X-1519, p. 2), «dos coixineres, la una *embagada* de cordó negre, l'altra obrada de negre» (ACCV 16153, 11-I-1525, p. 5), «tres coxineres blanques, les dues *embagades* de cordó blanch e l'altra sense ninguna guarnició» (ARV 260, 14-IX-1523, f. 592r), «tres coxineres de llens, les dos *embagades* de blanch e l'altra de negre» (ARV 1622, 17-VI-1539, p. 11).

Mot derivat de *baga*, que amb els sentits de 'nus o llaçada a manera d'anella' i d'«anella que aguanta una barra en certs mecanismes» es documenta a l'edat mitjana (*DECat*, I, 541). Quant al verb *embagar*, els diccionaris històrics el documenten des del segle xiv aplicat a armes ('lligar una arma llancívola amb una corretja per a poder llançar aquella amb més força') (*DCVB*; cf. *DECat*, I, 542; *DAG*, III, 136), però no amb el sentit de 'lligar amb una бага' (*DCVB*). Podem comprovar, però, que la referència a cordons, fils o llaçades és també antiga, tenint en compte l'antiguitat, així mateix, de *baga* 'nus o llaçada'.

Juntament amb *embagar*, testimoniem en els inventaris els substantius *embagadura* i *embagament*, el primer no registrat en els diccionaris històrics i el segon no documentat. Igualment, es troben en coixins, coixinals i cobertes de coixins. Segons la informació dels inventaris consultats, l'embagadura podia

ser de seda i de cordó o cordonet: «quatre coxinals plens de ploma, blanchs, de lli, ab *enbagadura* de seda negra als caps» (ACCV 11422, 7-VIII-1439, im. 105), «quatre coxinals blanchs de cap enbagats ab *enbaguadures* de cordonet negre» (ACCV 20981, 24-VII-1478, im. 112), «quatre cubertes de coixins blanchs de drap de Orlanda ab *enbagadura* e cordó de seda de grana» (ACCV 10934, 22-III-1487, im. 147), «dos cubertes de coixins, la una ab *enbagadura* de cordó blanch» (ACCV 13874, 6-V-1500, im. 205), «dos coixins de cap plens de fluxell ab cubertes enbaguades de cordonet negre (...) Ítem, altre coxí de cap ple de ploma e fluxell sens *enbagement*» (ACCV 20980, 19-III-1477, im. 46).

Palmissó: «una capça ab paternostres de *palmizons* e de fusta de oliveira» (ACCV 15933, 1501, im. 222), «dos rastres de paternostres o saltiris de *palmisó*, dolents» (ACCV 22139, 1516, im. 72), «huns papers pintats de molts sancts e dos siriets de sera blanchs pintats e dos rastres de paternostres o saltiris de *palmiçó* dolents» (id., im. 88). Segurament es refereix al fruit del margalló, que podia ser usat, com veiem, per a fer paternòsters o saltiris. Altres materials que documentem en els inventaris valencians dels segles XIV, XV i primera meitat del XVI en la fabricació de paternòsters són el coral, l'atzabeja, l'ambre, el brúfol (segurament la banya de l'animal), l'os, el vidre, la fusta, l'argent i l'or. El *palmissó* era també usat antigament en medicina, com a remei per al poagre: «A sanar e curar mal de puagra [...] Ítem, prenets dels *palmissons* qui són verts o de la junça qui sia verda» (Gallent, 2020: 85). El *DCVB*, el *DECat* (VI, 206) i el *DAG* (VI, 20) registren *palmissó* 'dàtil del margalló' en valencià, tortosí i mallorquí, sense documentació, i encara que amb aquest sentit no és registrat en els diccionaris històrics, el mot *palmissó* també es coneix en valencià com a sinònim de *margalló* (*Chamaerops humilis* L.) (Pellicer, 1999: 39; *TVM*, 124).⁴³

Postat, *postadet*: «En lo celler del *postat* [...] Ítem, una dotzena de cubertes de gerres» (ACCV 20710, 4-III-1442, im. 65), «Ítem, huns ganchets de penjar la vela. Ítem, hun *postadet* de fusta vell» (ACCV 11294, 2-IX-1530, p. 11), que estava «en hun studiet de mija scala del caragol»; «Ítem,

43 El mot *palmissó* no es troba en el *DIEC*, en el *DNV* i tampoc en el *DG*.

hun *postat* per als sachs» (ARV 2275, 18-VI-1523, p. 2). En l'almoneda dels béns de la botiga del barber i cirurgia Pere Aragonés conviuen els sinònims *postat* i *empostat*: «dos armaris de fust sotils que staven detrás lo *postat* de la botiga [...] les dos perches de la porta e lo *empostat* de la botiga» (ACCV 19127, 1502, im. 69).

Derivat de *post*. El *DECat* (VI, 748) registra *postat* 'conjunt de posts', com a mot valencià, mallorquí pallarés i ribagorçà, sense documentació, i la locució cavalleresca *traure a postat* 'tirar a taulat', en Bernat Desclot. El *DCVB* diferencia entre *postat* 'empostissat' (Mallorca, Pallars, Ribagorça) i 'conjunt de les posts i bancs del llit' (València).⁴⁴ El *DNV*, segurament tenint en compte la informació del *DCVB*, registra *postat* només amb el segon sentit. Amb tot, comprovem que *postat* era conegut també en valencià per referència a l'empostat o empostissat en general, i encara al segle XIX figura com a sinònim d'*empostat* en *EscLl* i en *MGad*.

En els inventaris valencians del segle XV documentem també un altre derivat de *post*, *postam*, per referència a un conjunt de posts: «en lo corral molts troços de fusta, e manobra, e lenya, e sarments, e *postam*» (ARV 439, 22-X-1472, p. 7). En el *DCVB* *postam* 'conjunt de posts', documentat en Marià Vayreda. Coromines (*DECat*, VI, 748), el registra com a rossellonés, referit al d'una fleca, i el documenta l'any 1628.

Ronyadura: «una capceta ab *ronyadures* y un tros de soldadures, pesa tot dos onses, un quart» (ACCV 13839, 29-VII-1539, p. 9), en l'inventari dels béns de l'argenter Bernat Valldellós.

En el *DCVB* *ronyadura* 'efecte de ronyar', per referència a la *ronyadura de ciri* 'llavoradura o deixalles d'un ciri ronyat' (Mallorca); el *DECat* (VII, 388) es limita a citar el mot. Derivat de *ronyar*,⁴⁵ verb que el *DECat* i el *DCVB* consideren procedent del fr. *rogner* 'retallar', del llatí vulgar *ROTŪNDIĀRE 'tallar en redó' (derivat de ROTŪNDUS). Segons Coromines (*DECat*, VII, 388), *ronyar* és un

44 El *DAG* (VI, 206) ja recollia *postat* 'les posts i bancs de llit', a València.

45 També es registra la variant prefixada *aronyar* 'aprimar una cosa rebaixant-ne les vores amb una eina de tall', com a mallorquina (*DCVB*). Els diccionaris normatius (*DIEC*, *DNV*) recullen *ronyar*, però no *ronyadura*.

«terme propi de certes tècniques per a raure i llevar parts superficials de certs objectes: cuiros de sabata, ciris, pintes, els objectes que musiquen els pastors, cordes nàutiques, parts grofolludes de l'escorça de l'alzina, etc.». El *DCVB* es refereix a l'acció de *ronyar l'escorça de l'alzina* (Garrotxa, Lluçanès), *ronyar les pintes*, en la indústria de la fabricació de pintes de banya (Vallès), *ronyar els ciris* (Mallorca) i *ronyar les sabates* (Mallorca i Menorca), sense documentació, com tampoc no documenta aquest verb el *DECat*. A més, el *DCVB* el considera un mot propi del català central i balear. Veiem, però, que *ronyadura* era ja conegut en valencià a la primera meitat del segle XVI, i en el cas que ens ocupa referit segurament al producte de ronyar l'argent o els objectes d'argent en l'obrador d'un argenter.

Sarja. El documentem sovint als segles XV i primera meitat del XVI, per designar un instrument per a recollir la seda, diferenciat en els inventaris dels canons, de les madeixes i de les troques, exs. «tres lliures de seda debanada poch més o menys en *sarges*» (ACCV 11376, 4-III-1472, im. 93), «quinze *sarges* e hun canó de seda d'adducar» (ACCV 11376, 26-X-1472, im. 496), «Ítem, cinch *sarges* plenes de seda de trames. Ítem, cinch madexes de trames» (ACCV 11288, 5-VII-1522, p. 3), «Primo, trenta-set madexes de seda grogua de tota pell que pesen cinch (blanc) Ítem, una troqua de seda en les staques que resta a la dita defuncta per debanar, que pot ésser una onça poch més o menys. Ítem, una *sarga* ab una solada de seda debanada en què y pot haver una onça poch més o menys» (ACCV 11294, 20-IX-1530, p. 5). Podia usar-se amb les diferents classes de seda (fina, de trames, de cadars): «XII *sarjes* de seda fina. Item, cinch *sarjes* de trames» (ARV 2275, 18-VI-1523, p. 4), «cinch *sarges* de cadars» (ACCV 22297, 25-VI-1546, p. 6). En un inventari llegim que era de fusta: «deu *sarges* de fusta buydes e trenquades» (ACCV 11296, 13-IX-1531, p. 4). Amb posterioritat, retrobem el mot en un col·loqui satíric valencià del segle XVIII: «En les *sarches* / furten seda y posen fanch» (*Baoro el Rochet de Alcàser...*, p. 6), la qual cosa demostra que continuava essent popular.

Entre els diccionaris històrics, només el *DCVB* registra *sarja* 'rodet per a cabdellar la seda', sense documentació, i, igual que *sarja* 'classe de tela', considera que procedeix de l'àrab *sāraja*, del llatí *sĒRĪCA* 'de seda'. El registren els diccionaris catalans, valencians i balears del segle XIX, des d'Esteve, Bellvitges i

Juglà (1803-1805): *sarja* ‘instrument per a debanar seda’.⁴⁶ Encara el recollia el *Diccionari Pal·las* d’Emili Vallès: *sarja* ‘torn per a debanar la seda crua’, però ja no el *Diccionari General* de Fabra, com tampoc el *DIEC* ni el *DNV*.⁴⁷ En castellà *azarja*, *açarja* ‘especie de torno para coger la seda cruda’ (*DCECH*), ‘devanadera, instrumento para coger la seda cruda’ (Márquez Villegas, 1961: 82), documentat des de la primera meitat del segle XVI (González Sopena, 2018: 243),⁴⁸ també *zarja* «çarja de coger seda» (1601) (*NTLE*), *azaya* ‘especie de instrumento en que se debana la seda para torcerla’ (1786) (*NTLE*). A Múrcia *azarja* significa també ‘trama o capillejo de seda’ (*DCECH*, I, 433).⁴⁹ Deu tractar-se d’un arabisme medieval comú al català i al castellà, a pesar que els diccionaris històrics catalans a penes en donen informació.

Solada (*de seda*). «[...] deu sarjes de fusta ab unes *soladetes* de seda de trames, que pot ésser una liura poch més o menys» (ACCV 11287, 2-XII-1521, p. 6), «Ítem, hun taulell de fusta chich ab sos [*sic*] caxó, dins lo qual y ha sis fusos de torçre fil ab ses rodanches als caps y quatre canons ab *solades* de seda de colors» (ACCV 11294, 2-IX-1530, p. 7), i s. v. *sarja*.

Mot derivat de *sòl* (llatí *sŏLU*). El sentit de *solades de seda* en els inventaris anteriors sembla que s’ha de relacionar amb *solada* ‘els rodets quasi buits que queden després d’haver ordit la llargada de metres per a la qual s’havien omplert de fil’, que el *DCVB* registra a Sóller, sense documentació. En el cas que ens ocupa sembla referir-se més concretament a la seda que resta en sarges o canons. Deu ser similar al que en un altre inventari de l’època s’ano-

46 En el *Diccionari* de Labèrnia (1839-1840) ‘rodet que usan los del art de la seda pera plegarla’, en l’*EDL sarcha* (instrumento de torcedores). *Azarja*. En el *Diccionari* de Febrer i Cardona *sarja* ‘instrumentum ad religandum sericum incoctum’ (*BDLex*). El *DVE*, *EscLI* i *MGad* segueixen la definició del *DRAE*.

47 Sí que figura en el *DG*: *sarja* ‘instrument per a agafar la seda verge al fus’.

48 Segons el *DCECH* (I, 433), procediria de l’àrab magribí *sarağa* o *sarğa* ‘devanadera para seda’, i aquest potser del llatí *ROTA SĒRĪCA*. En canvi, per a Corriente (*DHI*), tindria l’origen en l’àr. hisp. **aššárja*, derivat de l’arrel ár. {*šrj*}, que al seu torn prové de l’arameu *sārāg* ‘trenzar’, d’on *sārāg* ‘el que trenza o teje’.

49 El *DME* i González Sopena (2018: 244) identifiquen amb aquest mot la forma *açarfa* ‘debanadera’ d’Alfons X (1276), si bé en Corriente (2010: 68) es pot llegir una interpretació diferent del mot *açarfa* d’Alfons X.

mena *solatges de seda*: «set sarges de *solatjes de seda* trames» (ARV 1224, 31-XII-1543, p. 6).

Altres:

Amotllador (de calces) (ACCV 11294, 2-VII-1530, p. 6). *Capcingle* (ACCV 2823, 22-V-1517, p. 3). *Carrutxa* (ARV 2275, 7-VIII-1523, p. 2), probable aragonesisme.⁵⁰ *Clarí*: «setze madeixes de fil o *clarins*» (ARV 616, 21-I-1516, p. 7), «una peça de tovalles scacades de *clarins*» (id., 24-I-1516, p. 3), «tovalloles de *clarins*» (id.), «una lliura sis onzes *clarins* filats» (ACCV 11288, 4-II-1522, p. 5).⁵¹ *Contador*: «un *contador* de fusta» (ARV 2275, 9-VII-1523, p. 5), en una botiga. *Cotó en pèl* (ARV 231, 7-III-1521, p. 7). *Cresolera*: «una *cresolera* de coure» (ACCV 11294, 16-VII-1530, p. 8). *Creu* (d'unes balances): «unes balances de ferro ab sa *creu*» (ACCV 13817, 31-XII-1524, p. 7). *Dentell*: «hun capell ab huns *dentellets* de troneta de or» (ARV 1828, 7-X-1523, p. 9). *Escucadora* (ACCV 1647, 17-III-1546, p. 20). *Espiller* 'fabricant o venedor d'espills' (ARV 1055, 24-I-1539, p. 3). *Esportó* (ACCV 13837, 20-II-1537, p. 11). *Estorada* 'conjunt d'estores': «una caixa gran per a tenir la *storada*» (ARV 1046, 7-VI-1533, p. 12). *Falda (llana de faldes)* 'llana del ventre de moltós i d'ovelles' (ARV 606, 16-V-1503, im. 139). *Fardatxat*: «una savoyana de drap *fardachat*» (ARV 237, 4-IX-1545, p. 3), «huna saboyana de drap de color *fardagat* ab veta verda per lo entorn» (ACCV 1644, 9-V-1545, p. 3). *Filós, osa*: «mànegues *filoses*» (ARV 1055, 24-I-1539, p. 3). *Formatger*: «a Pere Thomàs, *formatger*» (ACCV 13823, 15-VII-1523, p. 5). *Formatget*: «deu sistelles per vendre *formagets*» (ARV 606, 16-V-1503, im. 138). *Fusany* (ARV 1828, 9-VIII-1523, p. 3). *Ganivetera* (ARV 117, 16-III-1528, f. 62v). *Llantier* 'recipient d'una llàntia' (ARV 1226, 29-VI-1549). *Llegidora*: «hun ordidor ab son torn y *legidora*» (ACCV 1643, 16-VIII-1544, p. 13). *Llister* 'fabricant o venedor de llistes' (ARV 1055, 24-I-1539, p. 4). *Moret* 'capfoguer': «dos *morets*

50 En inventaris aragonesos es documenta *carrucha* en 1375 (Pottier, 1948-1949: 125).

51 En el *DAG* (II, 189) *clarí* 'mena de tela', la qual diu que s'usava als segles XVII i XVIII, però no n'aporta documentació. El *DCVB* registra l'adjectiu *clarí, ina* 'claret, transparent', que «es diu principalment de les teles», a Mallorca, sense documentació.

de ferro» (ACCV 22297, 2-VI-1546, p. 22). *Pelluc*: «hun matalaff [...] ple de *pelluch*» (ARV 607, 19-II-1504, im. 44). *Portacartes* (ARV 1828, 3-XI-1523, p. 4). *Trascoladora* (ACCV 21234, 28-II-1405, im. 8) i *trescoladora* (ARV 609, 25-II-1506, im. 69). *Veteria*: «altre paper ab seda de *veteria* de colors» (ACCV 11294, 14-IX-1530, p. 2). *Xarrió* (ARV 1624, 1-II-1537, p. 22).

6. Final

Ens agradaria haver cridat l'atenció sobre el valor lexicogràfic dels inventaris de béns materials. Aquests documents ofereixen un vocabulari lligat als objectes de la vida quotidiana de les cases i dels obradors d'èpoques pretèrites, i, per tant, un lèxic més aviat popular, sense pretensions, sovint absent d'altra mena de textos més coneguts, com els literaris. La lexicografia històrica catalana fins ara ha fet un aprofitament limitat dels inventaris, tot i ser una de les fonts més nombroses i de més llarga pervivència dels nostres fons arxivístics. En aquest treball hem pogut comprovar com en molts casos els diccionaris històrics i etimològics documenten molt més tardanament, o simplement no les documenten, veus i accepcions molt més antigues, que ja figuraven en inventaris dels segles XIV, XV i XVI. A més, aquests textos permeten complementar la història semàntica dels mots amb informacions sobre les característiques dels referents, la qual cosa millora el coneixement dels objectes i del vocabulari, i permet entendre millor no únicament la memòria històrica de les paraules, sinó també els usos actuals.

Bibliografia

- ALCOVER, A. M. (1909) «Dos mots sobre'l *Diccionari de la llengua catalana* de la Casa Salvat de Barcelona», *Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana*, tom IV, p. 337-397.
- BDLex = RAFEL I FONTANALS, J. (dir.) *Base de dades lexicogràfiques*, Barcelona, IEC, <<https://bdlex.iec.cat/scripts/IniPresentacio.asp>>.
- BERNIS, C. (1979) *Trajes y modas en la España de los Reyes Católicos. II. Los hombres*, Madrid, CSIC.

- CICA= TORRUELLA, J. (dir.); PÉREZ SALDANYA, M.; MARTINES, J; MARTINES, V. (2006) *Corpus Informatitzat del Català Antic*, <<http://www.cica.cat/>>
- CIVAL= Acadèmia Valenciana de la Llengua *Corpus Informatitzat del Valencià*, 2013, <<http://cival.avl.gva.es/cival/buscador.jsp>>.
- COMPANYS, I.; SANMARTÍ, M. (eds) (2015a) *El primer llibre d'inventaris i encants del notari de Tarragona Bernat Gendre (1577/1597)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- (2015b) *El llibre segon d'inventaris i encants del notari de Tarragona Bernat Gendre (1579/1612)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- CORDE = Real Academia Española, Banco de datos (CORDE) [en línia], *Corpus diacrónico del español*, <<http://www.rae.es>>.
- CorLexIn = MORALA RODRÍGUEZ, J. R. (dir.) *Corpus Léxico de Inventarios*, <<http://web.frl.es/CORLEXIN.html>>.
- CORRIENTE, F. (2010) «Apostillas etimológicas a las voces orientales del *Diccionario de la prosa castellana de Alfonso X* de Kasten & Nitti», *Revista de Filología Española*, 90 (1), pp. 47-106.
- DAG= *Diccionari Aguiló* (1915-1934), Barcelona, IEC, 8 toms.
- DAI= CORRIENTE, F. (2003) *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance*, Madrid, Gredos.
- DCECH = COROMINES, J. (1980-1991) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 6 vol.
- DCVB = ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. (1988) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Moll, 10 vol.
- DECat = COROMINES, J. (1988-1991) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 10 vol.
- DELI = CORTELAZZO, M.; ZOLLI, P. (1984) *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bolonya, Zanichelli.
- DG = FERRER PASTOR, F. (1994) *Diccionari general*, València, Denes.
- DHLF = REY, A. (dir.) (2006) *Dictionnaire historique de la langue française*, París, Le Robert.
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans (2000) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona/ Palma/València, 3i4/Ed. 62/Moll/Enciclopèdia Catalana/PAM.
- DME = ALONSO, M. (1986) *Diccionario medieval español*, Salamanca, Universidad Pontificia de Salamanca.
- DNV = Acadèmia Valenciana de la Llengua *Diccionari normatiu valencià*, <<http://www.avl.gva.es/dnv>>.
- DOM = *Dictionnaire de l'Occitan Médiéval*, Munic, Bayerische Akademie der Wissenschaften, <<http://www.dom-en-ligne.de/>>.
- DSG GULSOY, J. (1964) *El Diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.

- DVE = ESCRIG, J. (1851) *Diccionario valenciano-castellano*, València, Ferrer de Orga.
- DVR = ROS, C. (1764) *Diccionario valenciano-castellano*, València, Benito Monfort.
- EDL = LAMARCA, L. (1839) *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*, València, J. Ferrer de Orga.
- EscLI = ESCRIG, J.; LLOMBART, C. (1887) *Diccionario valenciano-castellano*, València, Pascual Aguilar.
- FARRENY SISTAC, M. D. (2004) *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI*, Barcelona, IEC.
- FELIP SEMPÈRE, V. (2000) *Recull per a una història de Nules*, Nules, Caixa Rural de Sant Josep.
- FEW = VON WARTBURG, W. (1928-202) *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, Basilea, Zbinden, 25 vol.
- GALLENTE MARCO, M. (ed.) (2020) *Herbes per a guarir. Un receptari medieval valencià del segle XV*, València, Universitat de València.
- GDLI BATTAGLIA, S. (1970-1999) *Grande dizionario della lingua italiana*, Torí, Unione Tip. Editrice Torinese.
- GONZÁLEZ SOPEÑA, I. (2018) *Los arabismos del reino de Granada a través de la documentación archivística (finales del siglo XV-siglo XVII)*, Granada, Universidad de Granada, tesi doctoral.
- IA = SERRANO Y SANZ, Manuel (1915-) «Inventarios aragoneses de los siglos XIV y XV», *Boletín de la Real Academia Española*, II, pp. 85-97, 219-224, 341-352, 707-711; III, pp. 89-92, 224-225, 359-365; IV, pp. 207-223, 342-355, 517-531; VI, pp. 735-744; IX, pp. 118-134, 262-270.
- IEL = BOLÓS, J.; SÀNCHEZ-BOIRA, I. (2014) *Inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capitular de Lleida (segles XIV-XVI)*, Barcelona, Fundació Noguera, 3 vol.
- MÁRQUEZ VILLEGAS, L. (1961) *Un léxico de la artesanía granadina*, Granada, Universidad de Granada.
- MARTÍ, J. (1997) *Literatura de canya i cordell al País Valencià*, València, Denes.
- MARTÍNEZ RUIZ, J. (1972) *Inventarios de bienes moriscos del Reino de Granada (siglo XVI)*, Madrid, CSIC.
- MGad = MARTÍ GADEA, J. (1891) *Diccionario valenciano-castellano*, València, José Canales Romà.
- MOLL, F. de B. (1936) «Vocabulari popular de l'art de la construcció», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 23, pp. 1-38.
- MULET I RAMIS (1990) *Els teixits de seda mallorquins*, Palma de Mallorca, La Foradada.
- MUÑOZ NAVARRO, Daniel (2018) «Los inventarios *post mortem* en la Valencia moderna. Cambios en la praxis notarial y posibilidades de estudio», dins Belén Moreno Claverías (ed.), *Els inventaris post-mortem. Una font per a la història econòmica y social*, Girona, Biblioteca d'Història Rural, pp. 121-144.

- NDM = *Il Nuovo de Mauro*, <<https://dizionario.internazionale.it/>>.
- NTLE = NIETO JIMÉNEZ, L.; ALVAR EZQUERRA, M. (2007) *Nuevo tesoro lexicográfico del español (s. XIV-1726)*, Madrid, Arco Libros, 11 vol.
- NTLLE = Real Academia Española *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* [en línia], <<http://www.rae.es>>.
- PALDC = VENY, J. (2008-2019) *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona, IEC.
- PELLICER, J. (1999) «Herboristeria», *Recerques del Museu d'Alcoi*, 8, pp. 29-44.
- POTTIER, B. (1948-1949) «Etude lexicologique sur les Inventaires aragonais», *Vox Hispanica*, 10, pp. 86-219.
- PUIG I ESCOÍ, A. (2002) *Diccionari de la indumentària*, Castelló de la Plana, Servei de Publicacions Diputació de Castelló.
- SANCHIS GUARNER, M. (1957) *Les barraques valencianes*, Barcelona, Barcino.
- (1992) *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, Castelló de la Plana, Fundació Caixa Castelló.
- SOLER, P. *Sermons*, BUV, ms. 228.
- TP = POU, Onofre (1580) *Thesaurus puerilis*, Barcelona, Ioanem Paulum Menescal
- TVM = CARBONELL I CORTÉS, O. (dir.); TORMO, J.; COLOMINA, J. (2012) *Tresor del valencià meridional*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- VCM = *Vocabulario de comercio medieval*, Legado Gual Camarena, Universidad de Murcia, <<https://www.um.es/lexico-comercio-medieval/index.php/p/v/inicio>>.
- VALLÈS, E. (s. a.) *Pal·las. Diccionari català-castellà-francès*, Barcelona, Diccionaris Pal·las.
- VENY, J. (1960) «Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes», *Revista de Filología Española*, 43, pp. 117-202.
- VLCM = COLÓN, G. (dir.) *Vocabulari de la Llengua Catalana Medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain*, Barcelona, IEC, <<https://www.iec.cat/faraudo/>>.
- VVC: CABRERA, J. M. (1868) *Vocabulario valenciano-castellano*, València, Impr. F. Campos.